

## **АНРОПОЛОГІЯ КАРЛА РАНЕРА У СПІВВІДНОШЕННІ З СУЧАСНИМИ СВІТОГЛЯДНИМИ ЗАПИТАМИ**

*Стаття присвячена аналізу відповідності основних антропологічних положень католицького філософа Карла Ранера сучасним світоглядним запитам.*

**Ключові слова:** антропоцентризм, трансценденція, "анонімне християнство", спасіння.

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими, практичними завданнями.** На межі ХХ та ХХІ століть ми спостерігаємо суттєві зміни у суспільній свідомості людства. Ці зміни обумовили появу цивілізації нового типу, яку в філософії почали називати антропоцентричною. Під впливом трансформаційних змін, зумовлених глобалізаційними процесами, відбулася певна переорієнтація в межах релігії із традиційно вертикальних відносин "Бог – людина" на горизонтальні "людина – людина". Як зауважує професор П. Яроцький, відбувся "очевидний перехід від теоцентризму до антропоцентризму (Апостольське послання "Tertio millennio adveniente"). Теологія спасіння поступається місцем теології збереження створіння. Есхатологічна теологія буття людини у потойбічному світі витісняється інноваційною теологією сталого розвитку людства у поцейбічному, реальному світі буття ("Відповідальність за створіння в Європі"). Християнська ідея індивідуального спасіння душі вважається відповідальною за втечу від того, що є спільним для людства, оскільки пошук індивідуального спасіння спричинив ігнорування служіння іншим" [1]. Актуальним у контексті таких змін постає дослідження філософії католицького філософа Карла Ранера, його концепції "анонімного християнства".

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема трансформації сучасної католицької антропології широко досліджується українськими релігієзнавцями А. Колодним, М. Бабієм, В. Єленським, П. Яроцьким, Л. Филипович, О. Горкушою, Г. Кулагіною та іншими. Великий внесок в осмислення проблеми спасіння щодо світоглядних установок ХХІ століття внесли: Іван Павло II, Бенедикт XVI, Павло VI, а також католицькі теологи К. Барт, Д. Бонхьоффер, К. Ранер, Дж. Дупуїс, П. Кніттер, П. Шмідт–Лейкель та інші.

**Метою даної статті** є аналіз антропології К. Ранера в контексті сучасних світоглядних запитів.

Сьогодні про духовний потенціал особи йдеться не лише в релігійному, а і в позарелігійному контексті. Очевидним постає те, що у більшості людей на планеті життєвий попит визначає пошук "істини як альтернативи ілюзій". Як зауважував Іван Павло II, людина відчуває потребу "все своє існування оперти на істині, визнаній достаточною, яка дає впевненість і не підлягає ніяким сумнівам" [2].

Однак, в сучасному плюралістичному, поліконфесійному світі істина все більше набуває прагматичного контексту та плюралістичного тлу-

мачення – у кожного своя. Швидке взаємопроникнення релігій у різні куточки світу, в тому числі і в Україну, породжує еkleктичні світоглядно-релігійні уявлення. Теза про те, що всі релігії ведуть до Бога, стає близькою багатьом прошаркам населення. На думку П. Яроцького, сьогодні – це панівний тип світовідчуття і світовідносин, який своїм підґрунтям має релігійну толерантність. Релігійний релятивізм урівнює всі релігії і віри всього лише як часткові, що певною мірою випромінюють відображення недоступної і непізної Божественної реальності [3]. Істина розмивається великою мірою через те, що проблема спасіння зосереджується більшою мірою на питаннях праведного буття в земному житті, ніж на есхатологічних очікуваннях. Це, з одного боку, дає високі гарантії мирного співіснування релігій, а з іншого загрожує втратою цінності онтологічного виміру Істини.

Проблема релятивного розуміння істини є однією із ключових питань католицького богослів'я. Папа Бенедикт XVI ще декілька років тому визнавав її головною проблемою сучасності. Він піддавав критиці популярну в наш час практику міжрелігійних молив та акцентував увагу на розумінні ролі Церкви у справі спасіння, на "необхідності і цінності навернення як духовного акту входження у християнство" [4].

Більше того, Бенедикт XVI вказує на те, що криза істини є прямим наслідком кризи віри. Сьогодні більшість людей, навіть тих, які декларують свою приналежність до християнства живуть так, неначе Бога не існує, оскільки вважають, що "Бог і християнство – це речі, що належать до минулої епохи". На нашу думку, проблема криється не лише в антропологічному вимірі, а у світоглядних змінах розуміння ідеї Бога. Духовно-культурні детермінанти XXI століття спричиняють зародження ідеї Бога як вищої сили яка приймає і спасає праведних людей незалежно від їхньої конфесійної приналежності. Подібні думки спостерігаємо і в католицькій філософії. Плюралістичний напрям в католицькому богослів'ї, який представлений більшою мірою П. Кніттером, П. Шмідт–Лейкелем відстоюючи ідею християнського Бога, водночас наголошує на тому, що плюралізм релігій походить від Нього самого.

Цікавою видається в такому контексті філософія католицького та релігійного філософа Карла Ранера. У своїх статтях "Роздуми про єдність Любові Близького та Любові Бога", "Анонімні християни", "Церква, церкви та релігії", "Анонімне християнство та місіонерська задача Церкви", "Спостереження до проблеми "анонімних християн", "Єдиний Христос та універсальність спасіння" та інших він розкриває ідею того, що християнство присутнє у всіх релігіях. Своєю орієнтацією на божественне будь-яка людина черпає для себе спасенну силу. К. Ранер фокусує свої філософські та богословські роздуми на християнській антропології. На його думку, саме через феномен людини розкриваються важливі моменти віри та зв'язку з Богом. Можна стверджувати, що для К. Ранера говорити про людину, означає говорити про Бога.

Для того щоб з'ясувати наскільки це можливо, розглянемо в чому полягає християнська ідея спасіння. На відміну від закоріненого в су-

часному споживацькому суспільстві уявленні про спасіння як визволенні свідомості від забобон та обмежуючих навантажень, християнське спасіння полягає у визволенні добра з пут зла. Як зауважує католицький мислитель Яцек Салій Ор, християнська надія на спасіння полягає в тому, що дух з'єднається з Богом і, зцілений, зміцнений та піднесений у такий спосіб, одухотворить тіло. "Те, що від Бога вийшло, – пише він, – до Бога повинно повернутись: ми вийшли від Бога незалежно від нашої волі, а повернемося до Нього вільно. Оскільки від Бога вийшла вся людина, вся вона повинна до Нього повернутись" [5]. Відповідно до вчення Церкви, вже в самому факті творення людини, незважаючи на гріхопадіння, закладена обітниця спасіння, яка буде виконана завдяки спасенному приходу Божого Сина, завдяки його смерті й воскресінню. Так, Четвертий Латеранський собор виносить рішення, що спасіння можливе через віру в спасаючу роль Христа, у воскресіння та страшний суд, а також про необхідність приналежності до Католицької церкви. Папа Пій IX в 1854 році вносить поправку про те, що люди, які не знають християнства не за власною волею, мають можливість на спасіння. Другий Ватиканський собор закріплює дані положення в документах *Nostra Aetate, Gaudium et Spes, Lumen Gentium*.

В своїй філософії К. Ранер змінює вектор проблеми із "антропології зверху", тобто спасінні як милості Бога, на "антропологію знизу, зсередини". Людина, на думку К. Ранера, є сутністю безграничної трансценденції. Як духовна особа, вона в своєму постійному запиті виходить за межі будь-якого окремого кінцевого предмету. Вона має внутрішньо закладений в неї заклик до потаємного, що, зрештою, робить і її таємницею.

Здатність до трансценденції притаманна усім людям тому, що воля Бога, його провидіння та задум спасіння направлені на всіх. Вперше поняття "анонімне християнство" К. Ранер використовує в праці "Християнство та не-християнські релігії". Він акцентує увагу на тому, що благодать Божу може приймати будь-яка людина, тому, що за природою своєю вона направлена до Бога і здатна сприймати самоповідомлення Бога, навіть не усвідомлюючи цього.

Сутність людини полягає в її постійному прагненні вийти за межі буденності, щоб знайти відповідь на метафізичне питання про сенс існування. К. Ранер використовує поняття наперед-схоплення буття – "неконкретне, але неминуче знання про безкінечність реальності" [6]. Наявність питання вказує на обмеженість людського знання і її прагнення подолати цю обмеженість, отримати відповідь і задовільнить духовну спрагу. З іншого боку питають тоді, коли наперед знають, що відповідь має бути. Прагнення вийти за межі власного незнання неминуче призводить до усвідомлення того, що має бути той, хто цю відповідь дасть. Таким чином, людина у власних метафізичних запитах виходить за межі усвідомлення власної обмеженості і усвідомлює себе як трансцендентну сутність, дух. Як зауважує І. Хромець, трансцендентальність людини постає ключовим поняттям у філософії релігії К. Ранера, оскільки вона дає можливість передчуття, схоплення Буття, дає можливість відчувати

існування того, хто за межами людського розуміння. У філософії К. Ранера трансцендентальність виступає загальнолюдською даністю, кожна людина має здатність до трансценденції, а, відтак, до зустрічі з Богом.

Отже, люди, які не сповідують християнство, які навіть не зустрічалися з християнством, все одно в глибинах свого досвіду сприймають благодать Христа, визнають даний факт, не здогадуючись звідки він походить. Завдяки трансцендентності людини тільки і можливе таке глибинне спілкування з Богом. Цією властивістю Бог наділив людину при творінні і вона виводить людину далеко за межі тварного світу. К. Ранер стверджує, що така здібність глибинного переживання власної екзистенції та Абсолютної реальності – Бога – дає можливість говорити про зв'язок з Богом будь-якої людини, навіть якщо вона цього не усвідомлює.

Слідуючи вище означеній думці, можна зауважити, що вчення К. Ранера про притаманну людині трансцендентальність розкриває основну підставу існування релігії як феномена в усіх її проявах.

Слушно вказує І. Хромець, що трансцендентальний аналіз буття людини у філософії К. Ранера показує, що вона ніколи не буває лише "чисто природою", а природою в надприродній пропозиції, якої людина ніколи не може уникнути. Це вказує на те, що благодать, яка притаманна природі людини, являється рушієм людини до Бога. В благодаті Бог інформує людину стосовно себе самої, трансформує її природу і стає її фундаментальною основою. Проблема благодаті К. Ранер переносить із площини теологічної в площину антропологічну. Благодать необхідна людині для існування, вона є її істинною основою, виступає екзистенційною необхідністю, яка уможливорює самоусвідомлення людини.

Основою духовного пошуку людини в антропології К. Ранера, виступає надприродний екзистенціал. Наявність його вказує на дві основи людини – природну і божественну. Надприродний екзистенціал є само виявом Бога в людині, певний спосіб буття людини в якому вона здатна сприймати само-повідомлення Бога та єднатися з Ним. Наявність в людині надприродного екзистенціалу забезпечує людину здатністю почути та зрозуміти Слово Бога, почути Його заклик до спасіння. Важливим моментом філософії К. Ранера, який вказує на її відповідність католицьким догматам, є твердження про те, що надприродний екзистенціал притаманний будь-якій людині, але від останньої залежить рівень сприйняття та усвідомлення божественного дару.

Надприродний екзистенціал, таким чином, виступає мовним виразом само-повідомлення Бога людині через благодать. Нетварна Божественна благодать направляє людину до Христа, незалежно від її релігійної приналежності та свідомого ставлення до Бога. Надприродний екзистенціал виступає результатом універсального Божого Промислу про кожну людину. Як Творець один і єдиний, Бог думає про всіх без виключення людей і бажає їхнього спасіння. Надприродний екзистенціал – це шлях до спасіння, який створив Творець для людей інших релігій і навіть атеїстів.

Вчення К. Ранера про надприродний екзистенціал та одкровення стало основою його теорії про "анонімних християн". Оскільки Бог воліє

спасіння кожної людини, то повинна бути можливість спасіння для всіх людей. Але, так як відповідно до католицьких догматів спасіння можливе лише через віру в Ісуса Христа та членство в Католицькій церкві, то проблему нехристиян К. Ранер вирішує феноменом "надприродного екзистенціалу", який забезпечує можливість людині в її трансценденції прийняти Божественну благодать та "універсально-трансцендентне одкровення", яке для неї як трансцендентальної сутності є само-посланням Бога. Відповідно ті люди, які не сповідають Ісуса Христа і не є членами Католицької церкви повинні мати можливість спасаючого зв'язку з Богом і тому вони називаються "анонімними християнами". Красномовний приклад "анонімного християнства" наводить К. Ранер в одному із інтерв'ю: "Анонімне християнство означає, що людина живе в благодаті Божій та отримує спасіння поза офіційним християнством... Візьмемо до прикладу буддистського ченця... який, слідуючи совісті, отримує спасіння і живе в благодаті Божій. Про нього я повинен сказати, що він анонімний християнин. Коли ж ні, то мені необхідно припустити, що є істинний шлях до спасіння, який приводить до цілі, але обходить стороною Христа. Але я не можу цього припустити. Тому, якщо спасіння кожного залежить від Ісуса Христа, і в той же час багато людей живуть в світі, в якому не знають Ісуса Христа, мені не залишається нічого іншого, як прийняти постулат про анонімне християнство" [7].

При цьому варто наголосити на тому, що К. Ранер постійно підкреслює значення християнства як абсолютного Божественного самоповідомлення людям. Він вказує на те, що християнство – це релігія досконалого одкровення Бога. Тут відкривається повнота благодаті та відання Бога. Найвищою реальністю в якій відбулося поєднання ества людини та ества Бога є Ісус Христос. Будучи переконаним, що Дух істини діє як всередині, так і поза Церквою, водночас, К. Ранер наголошує на виключній ролі Ісуса Христа у спасінні. "Оскільки трансцендентальне самоповідомлення Бога, – пише він у книзі «Основа віри», – як пропозиція, звернене до свободи людини, є, з одного боку, екзистенціальна складова кожної людини, а з іншого боку, момент в самоповідомленні Бога світові, яке має свою мету і свою кульмінацію в Ісусі Христі, то безперечно можливо говорити про «анонімних християн». Але при цьому істинно залишається, що в зміні повної історичності цього єдиного самоповідомлення Бога людині в Христі та в зв'язку з Ним тільки той є християнином у вимірі відрефлексованої історичності цього трансцендентального самоповідомлення Бога, хто вірою та хрещенням експліцитно сповідує Ісуса як Христа" [8].

Філософію К. Ранера піддають критиці як католицькі, так і православні богослови в першу чергу за перевершену абсолютизацію людських здібностей та помилкову інтерпретацію факту універсального Промислу Божого щодо людини.

Водночас, у філософії К. Ранера варто виділити два основні моменти, які мають велике значення для сьогодення. По-перше, через ідею трансценденції К. Ранер урівнює усіх людей перед Богом, що має вели-

чезне значення в поліконфесійному середовищі як базис для мирного та толерантного існування релігій. По-друге, ідея анонімного християнства розкриває широкі сотеріологічні горизонти інших релігій і пом'якшує міжконфесійну дискусію щодо проблеми спасіння людей, які ведуть праведний спосіб життя не являючись християнами.

Енцикліки папи Бенедикта XVI, в яких прослідковується чіткий поворот до "вчення, основним поняттям якого буде не поняття природного закону, а поняття любові" продовжують започатковані К. Ранером ідеї. Бенедикт XVI вбачає вихід із соціальних та антропологічних проблем, які зумовлені природою людини, в любові. В енцикліці "CARITAS IN VERITATE" (МИЛОСЕРДЯ В ІСТИНІ, 2009 р.) він зауважує: "Любов в істині, – любов, про яку свідчив Ісус Христос в Своему земному житті, особливо в смерті та воскресінні, є головна рухома сила справжнього розвитку кожної особистості та всього людства".

Незважаючи на вражену гріхом природу, любов як образ Бога притаманна кожній людині. В енцикліці "DEUS CARITAS EST" (БОГ Є ЛЮБОВ, 2005 р.) Бенедикт XVI зауважує, що метою життя християнина, як соціальної істоти, так й індивіду, є пошук та зустріч з Богом. Ця зустріч здійснюється не завдяки високій ідеї чи етичним правилам, а тому, що це є відповідь на дар любові, з якою Бог прийшов до людини. Ця зустріч надає людському життю нову перспективу і визначає його напрям.

Папа у роздумах про істинний зміст любові вказує на те, що любов постає основою життя людини, вона дає відповідь на два фундаментальні питання: ким є Бог і ким є людина. Бенедикт XVI вказує на те, що любов виводить людину в інший темпоральний вимір – вічність: "Не могло б бути інакше, оскільки обіцянка любові скерована до її остаточної мети: любов прагне вічності. Так, любов – «екстаз», але не в сенсі миттєвого сп'яніння, а в сенсі шляху, постійного виходу за межі зосередженості на собі до звільнення через дарування самого себе і таким чином до справжнього відкриття самого себе, навіть більше – до відкриття Бога". Тут йдеться про здатність людини до трансценденції просторово-часових меж особистості, яка має сотеріологічне значення.

Відтак, відповідно до енциклік Бенедикта XVI характерною рисою людини як образу Бога є любов. В любові духовна складова людини реалізується у двох напрямках: в індивідуальному через любов-ерос та в суспільному через любов-агапе. В будь-якому випадку, здійснюється трансценденція до божественного буття. В цьому процесі людина виходить за власні межі і вміщує в себе Бога та кожного християнина. Понтифік підкреслює: "Любов є «божественною», тому що походить від Бога і єднає людину із Богом, і через цей процес поєднання перетворює усіх в «ми», яке підноситься над людськими поділами і змушує людей стати одним, аж до того, щоб, врешті-решт, Бог був «усім в усьому)". Любов в працях Бенедикта XVI є основою не лише антропології, а і основою соціального вчення церкви. Понтифік поєднує сфери секулярного та сакрального у соціальній дійсності. Любов є ідеалом для суспільства. Через істину і справедливість, спрямовану до любові, як останньої мети

можливо побудувати суспільство справедливості та спільного блага. Останнє, на думку Бенедикта XVI, єдина реальна альтернатива тому глибокому шляху релятивізму і безнадії, до якого прямує людство. На думку Бенедикта XVI, єдиним шляхом виходу із духовної та економічної кризи, єдиною альтернативою антропологічній кризі, до якої сьогодні рухається людство, є побудова суспільства любові.

Варто зауважити, що в сучасній католицькій антропології здійснюється започаткований К. Ранером пошук тих складових людського духу, які здатні найбільшою мірою ствердити будь-яку людину як духовну досконалу істоту, яка виходить за межі фізичного існування через трансценденцію свого земного життя, через постійне устремління до джерела буття усього сущого – Бога. Такий пошук є відповіддю на світоглядні запити сучасного глобалізованого суспільства, яке здатне здолати антропологічну кризу лише через усвідомлення глибокої духовної єдності людства.

Підсумовуючи, можна зауважити, що філософія К. Ранера заклала підвалини сучасним теологічним рефлексіям щодо людини. Його філософські ідеї є актуальними для сучасного плюралістичного поліконфесійного світу в якому пошук надприродної основи всього є актуальним для широко загалу людей.

1. Яроцький П. Євроінтеграція чи єврохристиянізація (або ж синтез секулярного і сакрального) // Україна і Ватикан. Серія збірників наукових праць. Вип. IV: Державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи / за заг. ред. О. Береговського (гол. ред.), С. Побуцького, С. Кияка, В. Дідуха, та ін. – Галич ; Івано-Франківськ ; К., 2011. – С. 8. 2. Іван Павло II. Енцикліка "Fides et Ratio" // Віра і розум – двоє крил людського духу : матеріали наукового колоквиуму. – К., 2001. – С. 30. 3. Хромец І. С. Філософские аспекты концепции "анонимного христианства" Карла Ранера [Електронний ресурс] / И. С. Хромец. – Режим доступу : <http://www.theology.kiev.ua/article.php>. 4. Іван Павло II. Зазн. пр. – С. 28–29. 5. Ор Яцек Салій. Смерть. Воскресіння. Життя вічне / Яцек Салій Ор ; пер. з польськ. І. Козлової. – К. : Кайрос, 2004. – С. 103. 6. Ранер К. Основание веры. Введение в христианское богословие / Карл Ранер. – М. : Библиейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2006. – С. 45. – (Серия "Современное богословие"). 7. An Interview with Karl Rahner on the State of Catholic Theology Today [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.innereexplorations.com/chtheomortext/kr.htm> 8. Ранер К. Указ. соч. – С. 242–243.

Надійшла до редколегії 15.04.13

**T. V. Gavryliuk**

### **АНТРОПОЛОГИЯ КАРЛА РАНЕРА В СООТНОШЕНИИ С СОВРЕМЕННЫМИ МИРОВОЗРЕНЧЕСКИМИ ЗАПРОСАМИ**

*Статья посвящена анализу соответствия основных антропологических положений католического философа Карла Ранера современным мировоззренческим запросам.*

**Ключевые слова:** антропоцентризм, трансценденция, "анонимное христианство", спасение.

**T. V. Gavryliuk**

### **KARL RAHNER'S ANTHROPOLOGY IS IN THE CORRELATION WITH THE MODERN WORLD OUTLOOK INQUIRIES**

*This article is devoted the analysis of conformity of the main anthropology condition of catholic philosopher Karl Rahner of the modern world outlook inquiries.*

**Key words:** anthropocentrism, transcendence, "anonymous Christianity", salvation.